

Problematika državljanstva na području tzv. Slobodnog Teritorija Trsta

Derđa, Dario

Source / Izvornik: **Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 2003, 24, 423 - 444**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:118:015427>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-06**

PRAVI

Pravni fakultet Faculty of Law

Sveučilište u Rijeci
University of Rijeka

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Law](#)
[- Repository University of Rijeka, Faculty of Law](#)

uniri DIGITALNA
KNJIŽNICA

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

PROBLEMATIKA DRŽAVLJANSTVA NA PODRUČJU TZV. SLOBODNOG TERITORIJA TRSTA

Mr. sc. Dario Đerđa, asistent
Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci

UDK: 342.71
Ur.: 20. veljače 2003.
Pr.: 24. travnja 2003.
Izvorni znanstveni članak

Cilj je rada istražiti problematiku državljanstva te stjecanja državljanstva opcijom na području tzv. Slobodnog Teritorija Trsta. Radi boljeg uvođenja u problem nakon uvoda autor upućuje čitatelja u Tršćansku krizu te razloge stvaranja Slobodnog Teritorija Trsta. Pitanja državljanstva i opcije na ovom području obrađuju se analizom pravnih akata koji su se ovdje svojevremeno primjenjivali, od prvog Zakona o državljanstvu Demokratske Federativne Jugoslavije iz 1945. godine pa sve do Sporazuma Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Republike Italije o definitivnom reguliranju svih uzajamnih obveza koje proistječu iz članka 4. Ugovora potpisanog u Osimu, 10. studenog 1975., ratificiranog tek 1985. godine. U obzir su uzeti i pravni akti koji zbog određenih razloga nikad nisu stupili na snagu te su prikazana njihova pravna rješenja.

Ključne riječi: državljanstvo, Slobodni Teritorij Trsta.

1. Uvod

U posljednje se vrijeme po dnevnim novinama i tjednicima¹ sve češće nailazi na članke u kojima se, nakon više od 50 godina, ponovo pokreće pitanje osoba, posebno tzv. *talijanskih optanata*, koji su neposredno nakon Drugog svjetskog rata živjeli na području Slobodnog Teritorija Trsta i drugim dijelovima Jugoslavije koji su se prije Drugog svjetskog rata nalazili u okviru Kraljevine Italije. Osobe s tih područja koje su odlučile napustiti Jugoslaviju optirale su za talijansko državljanstvo te su iza sebe ostavile nekretnine što su postale dugogodišnjom pregovaračkom temom koja je konačno uređena tek 1977. godine ratifikacijom Ugovora između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Republike Italije

¹ Primjerice "Hrvatska treba platiti Italiji sav dug za obeštećenje optanata", objavljeno u *Novom listu* od 26. kolovoza 2001., "Zbog imovine optanata Rim bi mogao blokirati ulazak Hrvatske u EU", objavljeno u *Globusu* od 24. kolovoza 2001., "Hrvatska i Italija ipak izgadile nesporazume?", objavljeno u *Vjesniku* od 8. studenog 2001. godine, "Italija bi mogla tražiti više od Osima", objavljeno u *Novom listu* od 8. siječnja 2002., "Povijest i jednoj i drugoj strani mora biti smjerokaz", objavljeno u *Novom listu* od 31. kolovoza 2002.

potpisanih u Osimu 10. studenog 1975. godine, poznatijih pod nazivom *Osimski sporazumi*. Stupanjem na snagu ovih *Sporazuma* u odnosima između Jugoslavije i Italije prestao je važiti *Memorandum o suglasnosti između vlada Italije, Ujedinjene Kraljevine, Sjedinjenih Država i Jugoslavije o Slobodnom Teritoriju Trsta* od 5. listopada 1954. godine, sa svim priložima,² te je određeno da će vlade dviju zemalja u što kraćem roku "*sklopiti sporazum o naknadi štete, globalnoj i paušalnoj, pravičnoj i prihvatljivoj za obje strane, dobara, prava i interesa talijanskih fizičkih i pravnih osoba*" koje su se nalazile na području Slobodnog Teritorija Trsta obuhvaćenom u granicama Jugoslavije, a koji su bili predmet "*nacionalizacije ili eksproprijacije ili drugih mjera ograničenja od jugoslavenskih vojnih, civilnih ili lokalnih vlasti od datuma ulaska na taj teritorij jugoslavenskih oružanih snaga*".³ Prema *Rimskom sporazumu* potpisanom 1983., a ratificiranom 1985. godine, Jugoslavija je na ime odštete za imovinu oduzetu optantima morala Italiji isplatiti 110 milijuna USD, no kako se Jugoslavija u međuvremenu raspala, to nikada nije učinjeno. Kako za Sloveniju, ovo je pitanje od izuzetnog značenja i za Hrvatsku, posebno stoga što je dio Zone B Slobodnog Teritorija Trsta obuhvaćao i neke naše krajeve, konkretno područje Bujštine. Tako se pitanje talijanskih optanata nakon Drugoga svjetskoga rata neposredno odnosi i na Hrvatsku, posebno stoga što se spomenuti dug Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, u skladu sa *Sporazumom o sukcesiji* potpisanom 2001. godine u Beču,⁴ ne smatra predmetom sukcesije, pa se odnosi samo na Republiku Sloveniju i Hrvatsku, a od kojeg Hrvatska treba otplatiti oko 35 milijuna USD. Upravo se zbog navedenih razloga ovome problemu u Hrvatskoj odnedavno posvećuje sve više pažnje, te ovo pitanje ponovo dolazi u središte stručnih i znanstvenih razmatranja u Hrvatskoj.

Problem optanata usko se vezuje uz pitanje državljanstva te vlasničkih prava vezanih uz državljanstvo. Državljanstvo je poseban pravni odnos, tj. osobita pravna veza koja postoji između pojedinca i države, a u pravnoj teoriji određuje se kao „*specifičan pravni odnos, trajan prema svom karakteru, zasnovan između fizičke osobe i suverene države, na osnovi kojega nastaju određena prava i obveze*“.⁵ Optirajući za strano državljanstvo, konkretno talijansko, ove su osobe automatski gubile dotadašnje državljanstvo, konkretno jugoslavensko, a gubeći državljanstvo izgubile su i brojna druga prava uz njega vezana. Iako se prava i obveze državljanina, kao posljedica isključive nadležnosti država u reguliranju ovoga pitanja,⁶ tj.

² Članak 7., stavak 1. *Ugovora između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Republike Italije* potpisan u Osimu 10. studenog 1975., Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, br. 1, od 11. ožujka 1977.

³ Članak 4., stavak 1. *Ugovora između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Republike Italije*, op. cit.

⁴ *Sporazum o sukcesiji* još uvijek nije ratificiran.

⁵ Borković, Ivo, *Upravno pravo*, 6. izmijenjeno i dopunjeno izd., Zagreb, Informator, 1997., str. 147.

⁶ Primjerice članak 1. *Konvencije o nekim pitanjima sukoba zakona o državljanstvu* (eng. *Convention on Certain Questions Relating to the Conflict of Nationality Laws*), <http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1938/4.html> te članak 3. stavak 1. *Europske konvencije o državljanstvu* (eng. *European Convention on Nationality*), <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/166.htm>.

propisivanja prava i obveza vezanih uz državljanstvo nacionalnim zakonodavstvom, razlikuju od države do države, posjedovanje državljanstva redovito je nužan preduvjet boravka na teritoriju određene države te garancija ulaska na njezin teritorij.⁷ Uz to, državljanstvo je uvijek osnova posjedovanja brojnih drugih građanskih, političkih, gospodarskih, socijalnih i kulturnih prava u određenoj državi. No, neka prava i slobode poput prava na život, slobode i osobnosti, jednakosti pred zakonom i sudovima, tj. drugim državnim i inim tijelima, slobode mišljenja i izražavanja misli, slobode savjesti i vjeroispovijedi, prava na žalbu, nepovredivosti doma, slobode i tajnosti dopisivanja te brojna druga danas se redovito priznaju svim stanovnicima države, pa se stoga ne mogu usko vezati uz državljanstvo.⁸ Među ova prava i slobode svakako ulazi i pravo vlasništva koje je, iako zajamčeno člankom 18. *Ustava Federativne Narodne Republike Jugoslavije* iz 1946. godine,⁹ nakon Drugog svjetskog rata u Jugoslaviji bilo dobrim dijelom ograničeno te su brojne osobe *Zakonom o nacionalizaciji privatnih privrednih poduzeća*¹⁰ bile ovoga lišene nacionalizacijom. Tako je članak 3. *Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o nacionalizaciji privatnih privrednih poduzeća*¹¹ određivao da se danom stupanja na snagu tog *Zakona* nacionaliziraju i prelaze u državno vlasništvo sve nekretnine koje su u vlasništvu stranih državljana, stranih ustanova ili stranih privatnih ili javnopravnih osoba.¹² Istim je člankom nadalje određeno i da jugoslavenski državljanin koji postane strani državljanin gubi pravo vlasništva nad nekretninama u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji, koje prelaze u državno vlasništvo. No, iznimku od ovoga mogao je odobriti ministar pravosuđa Federativne Narodne Republike Jugoslavije.¹³ Ovim su *Zakonom*, dakle, brojni stranci lišeni prava vlasništva nad nekretninama u poslijeratnoj Jugoslaviji. Koje su se osobe smatrale stranim državljanima, donekle je pojašnjavao *Uputstvo za prijenos vlasništva nacionaliziranih nekretnina stranih državljana, stranih ustanova ili stranih privatnih ili javnopravnih osoba*¹⁴ koje je u točki IX. navodilo: "Ne smatraju se stranim državljanima naši iseljenici koji su primili strano državljanstvo ali nisu dobili

⁷ Primjerice članak 32. stavak. 1. *Ustava Republike Hrvatske*, Narodne novine, br. 41/2001. i 55/2001., propisuje: "Svatko tko se zakonito nalazi na teritoriju Republike Hrvatske ima pravo slobodno se kretati i birati boravište.", dok u stavku 2. istoga članka stoji: "Svaki državljanin Republike Hrvatske ima pravo u bilo koje doba napustiti teritorij države i naseliti se trajno ili privremeno u inozemstvu i bilo kada se vratiti u domovinu."

⁸ Više o pravima i obvezama državljana vidi u Đerda, Dario, *Državljanstvo Europske unije*, magistarski rad, Zagreb, 2001.

⁹ *Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije*, Službeni list FNRJ, br. 10/46.

¹⁰ *Zakonom o nacionalizaciji privatnih privrednih poduzeća*, Službeni list FNRJ, br. 98/46.

¹¹ *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o nacionalizaciji privatnih privrednih poduzeća*, Službeni list FNRJ, br. 35/48.

¹² Stavkom 2. ovoga članka od ove se odredbe izuzimaju samo "nekretnine seljaka zemljoposjednika, koji sami obrađuju svoju zemlju", "stambene zgrade koje služe vlasniku uglavnom za njegovo stanovanje" i "nekretnine predstavništava stranih državljana, koje im služe za službene potrebe".

¹³ Članak 7a. stavak 3. *Zakona o nacionalizaciji privatnih privrednih poduzeća*, op. cit.

¹⁴ *Uputstvo za prijenos vlasništva nacionaliziranih nekretnina stranih državljana, stranih ustanova ili stranih privatnih ili javnopravnih osoba*, Službeni list FNRJ, br. 53/48.

otpust iz našeg državljanstva niti je rješenjem ministarstva unutrašnjih poslova utvrđeno da su izgubili naše državljanstvo niti im je naše državljanstvo oduzeto. Prema tome nepokretna imovina takvih osoba nije nacionalizirana bez obzira na vrstu imovine i bez obzira da li su oni zemljoradnici." U istoj točki nadalje stoji: "Ako nije izvjesno da li je neki naš iseljenik izgubio naše državljanstvo, izvršni odbor kotarskog odnosno gradskog (rajonskog) narodnog odbora dostavit će predmet ministarstvu unutrašnjih poslova narodne republike, koji će odlučiti o državljanstvu odnosne osobe." No, bitno je istaknuti da se u skladu s točkom XI. ove Uredbe, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o nacionalizaciji privatnih privrednih poduzeća nije odnosio na osobe koje su, po propisima Zakona o državljanstvu osoba na području pripojenom Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji po Ugovoru o miru s Italijom,¹⁵ mogle optirati za talijansko državljanstvo, i to bez obzira da li su te osobe već dale izjavu o optiranju ili nisu. Dakle, u skladu s ovom odredbom, njima se nekretnine nisu mogle nacionalizirati te im se sukladno Prilogu XIV. Ugovora o miru s Italijom trebalo omogućiti da sa sobom ponesu svu pokretnu imovinu i novčana sredstva kao i da nepokretnu imovinu prodaju pod istim uvjetima kao i jugoslavenski državljani.

Upravo zbog prava i obveza koje državljanstvo državljaninu u određenoj državi priznaje, bitno je utvrditi ima li određena osoba državljanstvo te iste države. U tu se svrhu ovo pitanje trebalo regulirati i na teritoriju koji je godinama bio pod vlašću Italije, a na kojem, nakon oslobođenja Trsta 1945. godine, civilnu upravu uspostavlja jugoslavenska vlast. I upravo se stoga u ovom radu analizom nacionalnih pravnih propisa i međunarodnih ugovora koji se odnose na opciju stanovnika tzv. Slobodnog Teritorija Trsta, koji u praksi nikada nije zaživio, pokušavaju promotriti prava i mogućnosti optiranja ovih osoba. No, prije same analize pravnih odredbi, posebice radi boljeg razumijevanja cjelokupnog problema, nužno je objektivno sagledati povijesne okolnosti kojih je ovaj problem i rezultat te se stoga najprije daje kratak uvod u problem Tršćanske krize koja je napokon rezultirala nastojanjima stvaranja Slobodnog Teritorija Trsta i postavljanjem pitanja optanata.

2. Tršćanska kriza i stvaranje Slobodnog Teritorija Trsta

Začetci ovoga problema mogu se sagledati još 25 godina prije početka Drugog svjetskog rata kada je *Londonskim ugovorom*, tajno sklopljenim 26. travnja 1915. godine između sila Antante¹⁶ i Italije, obećano Italiji da će za ulazak u rat na strani Antante između ostaloga dobiti i Trentin, Tirol, Trst, Goricu, Gradišku, Istru do Kvarnera, uz otoke Cres i Lošinj i neke manje kvarnerske otoke, veći dio srednje Dalmacije sve do Trogira te neke druge dalmatinske otoke.¹⁷ Odmah

¹⁵ *Zakon o državljanstvu osoba na području pripojenom Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji po Ugovoru o miru s Italijom*, Službeni list FNRJ, br. 104/1947.

¹⁶ Sile Antante tada su činile Velika Britanija, Francuska i Rusija.

¹⁷ Sirotković, Hodimir, Margetić, Lujo, *Povijest država i prava Naroda SFR Jugoslavije*, 2. izd., Zagreb, Školska knjiga, 1990., str. 218-219.

nakon kapitulacije Austro-Ugarske, 3. studenog 1918. godine na teritorij tek novostvorene Države Slovenaca, Hrvata i Srba¹⁸ prodrla je talijanska vojska, koja se približila Ljubljani, a u Istri i Dalmaciji prešla crte određene *Londonskim ugovorom*¹⁹ te okupirala, a kasnije *Rapallskim* i *Rimskim ugovorom* i anektirala, dio ovog teritorija. Takvo je stanje u Istri potrajalo sve do kapitulacije Italije 8. rujna 1943. godine, a već se sljedeći dan njemački okupacijski sustav proširio na slovenske i hrvatske zemlje koje su do tada pripadale Italiji. Time je stvorena *Operativna zona Jadransko primorje* koja je obuhvaćala bivše talijanske provincije Ljubljanu, Furlaniju, Goricu, Trst i Kvarner.²⁰

Nakon oslobođanja Istre, dijela Julijske Krajine i dijela Koruške, 1. svibnja 1945. godine jedinice 4. armije Jugoslavenske armije zauzele su prije anglo-američkih postrojbi Trst, gdje je odmah zatim uspostavljena vojna i civilna uprava.²¹ No, 3. svibnja agencija *Rojter* izdala je priopćenje da je Novozelandska divizija okupirala Trst i Goricu, čime je otvorena tzv. *Tršćanska kriza*. Istoga dana, kao odgovor na ovo, Generalštab Jugoslavenske armije izdao je priopćenje prema kojem su Trst, Tržić i Goricu zauzele jedinice Jugoslavenske armije te u kojem dalje navodi da je Novozelandska divizija ušla u spomenute gradove bez jugoslavenske suglasnosti. Uoči izbijanja ove krize vrhovni zapovjednik Jugoslavenske armije Josip Broz Tito obavijestio je feldmaršala Aleksandera da ostaje pri stavu da se saveznici služe lukama Trst i Pula u svrhu opskrbe svojih trupa u Austriji.²² S ovakvim stanjem nisu se složili zapadni saveznici, prvenstveno Velika Britanija, koji su smatrali da je Jugoslavija postala satelit Sovjetskog Saveza te su stoga željeli ojačati Italiju, a Austriji ostaviti granice iz 1938. godine. Jugoslavija je tražila oslobođene krajeve argumentirajući da su Slaveni u njima većinsko pučanstvo, a da je Trst samo "*otok u slavenskom moru*". No, u svibnju 1945. godine Sjedinjene Američke Države i Velika Britanija daju Jugoslaviji ultimatum zahtijevajući da jugoslavenske postrojbe odmah napuste Trst, Pulu i ostala pristaništa na zapadnoj obali Istre, kao i dolinu Soče, te da se povuku iz Koruške i Štajerske. Tako je Jugoslavija 9. lipnja prisiljena potpisati sporazum o povlačenju, a 12. lipnja 1945. godine i povući svoje jedinice iz Austrije, Trsta i dijela Istre. Zapadne su sile u diplomatskoj borbi Jugoslaviji ponudile granicu s Italijom prema tzv. *Wilsonovoj liniji* koja je razmatrana u Parizu na Versailleskoj mirovnoj konferenciji nakon Prvog svjetskog rata, a kojom se Italiji ustupa veći dio Slovenskog primorja te veći dio Istre s otocima Cresom i Lošinjem, uz poseban status Rijeke i Zadra.²³ Jugoslavija je taj prijedlog odbacila, a zatim je na osnovi *Sporazuma o Julijskoj krajini* potpisanog 9. lipnja 1945. te *Devinskog sporazuma* od 20. lipnja 1945. sporni teritorij podijeljen na dvije zone: Zonu A koju je činio grad Trst s okolicom, pod vojnom upravom zapadnih saveznika, i Zonu B koju je činilo Slovensko

¹⁸ Država Slovenaca, Hrvata i Srba formirana je 28. listopada 1918. godine.

¹⁹ Bilandžić, Dušan, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb, Golden marketing, 1999., str. 65.

²⁰ Sirotković, Margetić, op. cit., str. 330.

²¹ Bilandžić, op. cit., str. 210-211.

²² Petranović, Branko, *Istorija Jugoslavije: 1918-1988*, Beograd, Nolit, 1988., str. 368-369.

²³ Bilandžić, op. cit., str. 210-211.

primorje i sjeverozapadni dio Istre oko Buja, pod vojnom upravom Jugoslavije. Zbog nesuglasica oko utvrđivanja granice na ovome području, Vijeće ministara savezničkih sila u Parizu je 2. srpnja 1946. godine odlučilo formirati državu pod imenom Slobodni Teritorij Trsta.²⁴

Od 29. srpnja do 15. listopada 1946. godine, u Parizu je održana Mirovna konferencija država pobjednica u Drugome svjetskome ratu, s ciljem davanja mišljenja i preporuka za nacrt mirovnih ugovora s pobijedenim saveznicima hitlerovske Njemačke u Europi: Italijom, Mađarskom, Rumunjskom, Bugarskom i Finskom. Jedno od najspornijih pitanja Konferencije bilo je određivanje nove jugoslavensko-talijanske granice i određivanje posebnog statusa grada Trsta. Jugoslavenska je delegacija na Konferenciji postavila zahtjev za neprekinutom etničkom granicom koja je išla približno starom austrijsko-talijanskom međom. Prijedlog jugoslavenske delegacije naišao je na protivljenje zapadnih sila, pa su na Konferenciji podnesena još četiri prijedloga za jugoslavensko-talijansko razgraničenje: američki, koji je ostavljao Italiji dio Slovenskog Primorja s Trstom i veći dio Istre, tj. Pulu i čitavu zapadnu obalu, engleski, čija je linija prolazila nešto zapadnije od američkog prijedloga, francuski, koji je najveći dio Istre ostavljao Jugoslaviji, dok je Italiji prepuštao okruge Buje i Kopar kao šire područje grada Trsta, te sovjetski, koji se najviše približavao jugoslavenskim zahtjevima. Nakon dugih i oštih rasprava Konferencija je svojom preporukom većinom glasova prihvatila francuski prijedlog, kao stanoviti kompromis između sovjetskog i anglo-američkog stava, s argumentacijom da on najviše odgovara načelu etničke ravnoteže. Na Mirovnoj konferenciji u Parizu 28. rujna 1946.²⁵ prihvaćeno je rješenje ovoga problema, koje je zatim sankcionirano u *Ugovorom o miru s Italijom*²⁶ potpisanim 10. veljače 1947. godine,²⁷ a koji je stupio na snagu 15. rujna iste godine.²⁸

Jugoslavija je na osnovi ovoga *Ugovora* proširila državne granice na veći dio teritorija okruga Gorice i Pule, na cijelo područje Rijeke i Zadra, kao i na dio pokrajine Trsta, dobivši teritorij od 7.382 km² s oko 470.527 stanovnika.²⁹ Mihovilović navodi da je nakon razgraničenja izvršenog prema *Ugovoru o miru s Italijom* u Italiji, i to u provincijama Gorizia i Udine, ostalo još oko 80.000

²⁴ Bartulović, Željko, *Državnopravni položaj grada Sušaka: 1919.-1947.*, doktorska disertacija, Zagreb, 1998., str. 444.

²⁵ Nakon završetka Drugog svjetskog rata u Parizu je od 29. srpnja do 15. listopada 1946. godine održana konferencija država pobjednica u Drugome svjetskome ratu. Konferenciji su prisustvovala delegacije 21 države članice antihitlerovske koalicije, koje su svojim vojnim snagama efektivno sudjelovale u ratu protiv sila Osovine u Europi. Mirovna konferencija u Parizu imala je zadatak dati mišljenje i preporuke za nacrt mirovnih ugovora s pobijedenim saveznicima hitlerovske Njemačke u Europi: Italijom, Mađarskom, Rumunjskom, Bugarskom i Finskom.

²⁶ *Ugovor o miru s Italijom*, Međunarodni ugovori Federativne Narodne Republike Jugoslavije, br. 4/1947.

²⁷ Konačni tekst *Ugovora o miru s Italijom*, op. cit., donio je Savjet ministara vanjskih poslova Saveznika (SAD, Velika Britanija, Francuska i SSSR) na zasjedanju u New Yorku od 4. studenog do 12. prosinca 1946. godine prihvativši najveći dio preporuka Pariške konferencije.

²⁸ Degan, Vladimir Đuro, *Međunarodno pravo*, Rijeka, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2000., str. 306.

²⁹ Sirotković, Margetić, op. cit., str. 381-382.

Slovenaca, dok je na području cijele Jugoslavije prema popisu stanovništva od 15. ožujka 1948. godine ostalo 79.573 Talijana.³⁰ No, Jugoslavija je uz potpis na mirovni ugovor stavila do znanja da i dalje ostaje pri zahtjevu za Trstom.

Od spornog je teritorija, trećim odjeljkom *Ugovora o miru s Italijom*, ustanovljena nova državna tvorevina, Slobodni Teritorij Trsta, te su određene njezine granice prema Jugoslaviji. U članku 21. navodi se da je Slobodni Teritorij Trsta priznat od strane Savezničkih i Udruženih sila, među koje je ulazila i Jugoslavija, kao i od strane Italije. Odlučeno je da će teritorijalnu, cjelovitost i nezavisnost Slobodnog Teritorija Trsta osigurati Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda. U istom je članku nadalje određeno da stupanjem na snagu ovoga *Ugovora* nad područjem Slobodnog Teritorija Trsta prestaje talijanski suverenitet.³¹ Slobodni Teritorij Trsta zauzima je površinu od 738 km². Zona A, koja je obuhvaćala Trst i neposrednu okolicu, dakle teritorij na kojem su pretežno živjeli Talijani, pružala se na 222 km², dok je Zona B, s pretežno slovenskim stanovništvom, obuhvaćala 516 km². Na području Zone A je, prema podacima angloameričke uprave, živjelo 300.200 stanovnika, dok je u Zoni B prema popisu iz 1949. živjelo 64.823 stanovnika. Zanimljiva je nacionalna struktura stanovništva Zone A, pa je tako u gradu Trstu živjelo 280.000 stanovnika, od toga 50.000 Slovenaca, dok su u ostalim općinama Zone A u kojima je živjelo 20.200 stanovnika Slovenci bili u većini. Na osnovi podataka angloameričke vojne uprave u zoni A je bilo 1949. godine 237.000 Talijana te 63.000 Slovenaca, što znači da je Trst bio okružen slovenskim etničkim življem.³² Međutim, već 20. ožujka 1948. Sjedinjene Američke Države, Velika Britanija i Francuska objavile su tzv. *Tripartitnu deklaraciju* kojom bi se cijeli Slobodni Teritorij Trsta pripojio Italiji, što se nije realiziralo, jer se Jugoslavija tome oštro suprotstavila. Nakon rezolucije Informbiroa *O stanju u Komunističkoj Partiji Jugoslavije*, od 28. lipnja 1948. godine, mijenja se politika zapadnih Saveznika prema Jugoslaviji te se oni ponovo opredjeljuju za sporazum između Jugoslavije i Italije.³³ U rujnu iste godine problem je iznesen pred Opću skupštinu Ujedinjenih naroda, gdje je ova *Deklaracija* odbijena.

No, iako je područje Slobodnog Teritorija Trsta odvojeno od Italije i njezina je suverenost na njemu prestala, odredbe *Ugovora o miru s Italijom* i njegovih specijalnih priloga koje su se odnosile na ovo područje nisu u potpunosti ostvarene³⁴ te Slobodni Teritorij Trsta kao država nije nikada zaživio. Tako se za cijelo vrijeme postojanja Slobodnog Teritorija Trsta, dakle od 1947. pa sve do 1954. godine, primjenjivao privremeni režim, predviđen u *Prilogu VII. Ugovora o miru s Italijom*

³⁰ Mihovilović, *Trst problem dana*, Zagreb, Društvo novinara Hrvatske, 1951., str. 30.

³¹ Ibid., str. 106-110.

³² Ibid., str. 30-31.

³³ Bilandžić, op. cit., str. 211.

³⁴ Tako je, primjerice, temeljna komponenta njegova trajnog uređenja imao biti guverner kojeg bi imenovalo Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda nakon savjetovanja s jugoslavenskom i talijanskom vladom, a koji nije smio biti pripadnik Slobodnog Teritorija Trsta, Jugoslavije niti Italije. Međutim, Vijeće sigurnosti nije uspjelo ni za jednog kandidata dobiti privolu obiju susjednih država. Bez guvernera nije došlo ni do ostvarivanja drugih tijela predviđenih u *Stalnom statutu Slobodnog Teritorija Trsta*, niti uopće do primjene tog *Statuta*.

pod nazivom *Instrument o privremenom režimu Slobodnog Teritorija Trsta*,³⁵ na temelju kojeg je Slobodni Teritorij Trsta i dalje ostao pod vojnim upravama angloameričkih snaga u Zoni A te Jugoslavije u Zoni B.³⁶ Budući da se u više godina nije postigao sporazum o osobi guvernera i organiziranju posebne vlasti Slobodnog Teritorija Trsta, *Londonskim sporazumom* pod nazivom *Memorandum o suglasnosti između vlada Italije, Ujedinjene Kraljevine, Sjedinjenih Država i Jugoslavije o Slobodnom Teritoriju Trsta*,³⁷ poznatijim još i pod nazivom *Memorandum o Trstu*, od 5. listopada 1954. godine ukinuta je vojna uprava na cjelokupnom spornom području. Na nešto umanjenu Zonu A proširena je civilna uprava Italije, dok je na Zonu B te manji dio Zone A proširena civilna uprava Jugoslavije. Prenošenje civilne uprave znači da se stanovništvo na tom teritoriju podčinjava vlasti zemlje koja preuzima civilnu upravu, s tim da se tom stanovništvu dopušta samo izvjesna, privremena mogućnost transfera domicila pod vlast druge ugovorne strane, tj. Jugoslavije odnosno Italije, nakon čega se smatra da je stanovništvo stalno vezano uz onu zemlju kojoj je povjerena civilna uprava na tom teritoriju.³⁸ Dioba područja izvršena je *de facto* s nadom da će vrijeme pridonijeti da obje zemlje svoje faktične granice pretvore i u pravne. Vlade zapadnih zemalja objavile su prigodom potpisa ovog *Memoranduma* svoju deklaraciju u kojoj izjavljuju da neće pomagati daljnje teritorijalne zahtjeve ni Italije niti Jugoslavije.³⁹ Priključeno područje u Jugoslaviji je člankom 2. *Zakona o važenju ustava, zakona i drugih saveznih pravnih propisa na teritoriju na koji je međunarodnim sporazumom proširena civilna uprava Federativne Narodne Republike Jugoslavije*,⁴⁰ donesenim 25. listopada 1954. godine, podijeljeno između republika Slovenije i Hrvatske.⁴¹ Granična crta slijedila je etničku granicu na rječici Dragonji. Od 8. listopada 1991. godine ta je crta postala međudržavna granica Hrvatske i Slovenije. Kako savezna vlast nije vršila morska razgraničenja između svojih republika, i danas

³⁵ *Instrument o privremenom režimu Slobodnog Teritorija Trsta, Prilogu VII. Ugovora o miru s Italijom*, Međunarodni ugovori Federativne Narodne Republike Jugoslavije, br. 4/1947.

³⁶ Andrassy, Juraj, Bakotić, Božidar, Vukas, Budislav, *Međunarodno pravo I. dio*, Zagreb, Školska knjiga, 1995., str. 141-143.

³⁷ *Memorandum o suglasnosti između vlada Italije, Ujedinjene Kraljevine, Sjedinjenih Država i Jugoslavije o Slobodnom Teritoriju Trsta*, Službeni list FNRJ, Dodatak: međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 6/1954.

³⁸ Bartoš, Milan, "Memorandum o Trstu od 5. oktobra 1954.", *Jugoslavenska revija za međunarodno pravo*, br. 3/1954., str. 19.

³⁹ Sirotković, Margetić, op. cit., str. 383.

⁴⁰ *Zakon o važenju ustava, zakona i drugih saveznih pravnih propisa na teritoriju na koji je međunarodnim sporazumom proširena civilna uprava Federativne Narodne Republike Jugoslavije*, Službeni list FNRJ, br. 45/1954.

⁴¹ Članak 2. *Zakona o važenju ustava, zakona i drugih saveznih pravnih propisa na teritoriju na koji je međunarodnim sporazumom proširena civilna uprava Federativne Narodne Republike Jugoslavije*, op. cit., glasi: "Na području kotara Kopar, kao i na području bivše Zone A Slobodnog Teritorija Trsta na koje je odlukom Saveznog izvršnog vijeća proširena civilna uprava FNRJ, prava i dužnosti republičkih organa vrše organi vlasti Narodne Republike Slovenije, a na području kotara Buje organi vlasti Narodne Republike Hrvatske."

je ostalo neriješeno pitanje razgraničenja morskog prostora u Piranskom zaljevu. Tako smo upravo svjedoci problema koji se javljaju oko sklapanja ugovora o morskoj i kopnenoj granici između Republike Hrvatske i Slovenije.⁴²

3. Pitanja državljanstva i opcije na području Slobodnog Teritorija Trsta

Kada se govori o optantima s područja Jugoslavije i tzv. Slobodnog Teritorija Trsta, predmet razmatranja su osobe koje imaju ili jugoslavensko ili talijansko državljanstvo. Budući da Slobodni Teritorij Trsta nikada nije zaživio, ne može se govoriti ni o postojanju državljanstva Slobodnog Teritorija Trsta ni o njegovim državljanima. Postojanje državljanstva svakako pretpostavlja i postojanje države te pojedinca koji je uz tu državu državljanstvom vezan. Tako se u praksi ne može govoriti o državljanima Slobodnog Teritorija Trsta, već samo o državljanstvu na tome području te državljanima drugih država koji na tom području žive.

Kako se *Ugovorom o miru s Italijom* namjeravalo formirati državu Slobodni Teritorij Trsta, prve odredbe o državljanstvu na ovome području nalazimo već u samom ovom *Ugovoru*. Tako je *Odjeljak II Ugovora* posvećen državljanstvu te građanskim i političkim pravima. Članak 19. regulira pitanja državljanstva na područjima koje je Italija ustupila drugim državama, propisujući da talijanski državljani koji su na dan 10. lipnja 1940. godine imali stalno mjesto boravka na području koje Italija prema odredbama *Ugovora* ustupa drugoj državi, kao i njihova djeca koja su rođena nakon toga datuma, postaju državljani države kojoj je teritorij ustupljen te imaju pravo uživati sva građanska i politička prava u suglasnosti sa zakonodavstvom države sukcesora. Ujedno je propisano da stjecanje državljanstva države sukcesora za sobom povlači gubitak talijanskog državljanstva. No, stavkom 2. istoga članka obvezuju se vlade država kojima su teritorije ustupljene na donošenje potrebnih zakonskih odredbi u roku od tri mjeseca po stupanju na snagu *Ugovora*, s ciljem da sve osobe koje su na dan 10. lipnja 1940. godine imale stalno mjesto boravka na području koje je Italija ustupila određenoj državi, a koje su ujedno starije od 18 godina, ili su u braku bez obzira na godine starosti, te čiji je "razgovorni jezik" talijanski, dobiju pravo optiranja za talijansko državljanstvo u roku od godine dana od stupanja na snagu ovoga *Ugovora*. Nadalje je propisano da svaka osoba koja je optirala na ovaj način zadržava talijansko državljanstvo te će se smatrati da nije niti stekla državljanstvo države kojoj je teritorij ustupljen. Također je propisano da opcija muža za sobom ne povlači opciju žene, kao i da opcija oca ili, ako ovaj nije na životu, majke uključuje automatski svu djecu ispod 18 godina starosti ukoliko nisu u braku.

Već je ovdje zanimljivo zamijetiti da je talijanskim državljanima koji su živjeli na području koji je Italija izgubila, opcijom pružena mogućnost ostati talijanskim državljanima. Treba napomenuti da je opcija u praksi najjednostavniji način stjecanja državljanstva jer se njome, na temelju međunarodnog ugovora, osobi koja ispunjava određene pretpostavke, daje pravo da samo na osnovi izjave volje nadležnom tijelu stekne državljanstvo, dok se ovlasti državnog tijela najčešće

⁴² Degan, op. cit., str. 307.

svode samo na provjeru ispunjavanja ovih pretpostavki. Drugim riječima, državno tijelo prilikom rješavanja o opciji redovito nema pravo na temelju diskrecijske ocjene odlučivati o svrsishodnosti dodjeljivanja, tj. gubitka državljanstva. Iako se u nekim državama na osnovi očitovanja volje osobe kojim ona stječe državljanstvo opcijom, donosi akt državne vlasti, bitno je primijetiti da ovaj akt ima samo deklaratorno, a ne i konstitutivno značenje, što znači da on ne stvara pravni odnos državljanstva između osobe i države, već samo potvrđuje da je ovaj pravni odnos nastao. Krbek naglašava da opcija ne znači biranje između dva državljanstva. O tome se može govoriti samo kad optant već efektivno ima dva državljanstva, pa jedno od njih zadržava, a drugog se odriče. Kod opcije je redovit slučaj da se na području na kojem boravi optant proširila nova državna vlast. Time optanti automatski postaju državljani nove države, ali imaju pravo optirati za svoje prethodno državljanstvo. Oni, dakle, ne biraju između dva državljanstva koja već imaju, već, naprotiv, stječu ponovo državljanstvo koje su do sukcesije imali.⁴³ Ovim se načinom u potpunosti izašlo u susret talijanskim državljanima koji su živjeli na područjima koje je Italija ustupila drugim državama, konkretno Francuskoj, Grčkoj i Jugoslaviji. Kao relevantan dan stjecanja prava na optiranje uzet je 10. lipnja 1940. godine kao dan ulaska Italije u Drugi svjetski rat. Nije teško primijetiti da je poznavanje talijanskog jezika kao "razgovornog" u svakom slučaju bila pretpostavka koju nije bilo teško dokazati s obzirom da su ovi krajevi prije pripadali Italiji. Dok je odredba o neuvjetovanju proširenja opcije muža na suprugu samorazumljiva, jer je ovaj stav na međunarodnoj razini prihvaćen već 1933. godine *Konvencijom o državljanstvu žena*,⁴⁴ začuđuje automatska dodjela državljanstva maloljetnoj djeci koja nisu u braku u slučaju optiranja njihova oca, a majke samo u slučaju da otac više nije živ, čime se na određeni način različito tretiraju roditelji djeteta ovisno o spolu. Ovo je posebno čudno izgledalo u Jugoslaviji gdje se već u prvom poslijeratnom *Zakonu o državljanstvu Demokratske Federativne Jugoslavije*,⁴⁵ kao i u svim drugim zakonima o državljanstvu, redovito govori o "roditelju" djeteta, čime se ne pretpostavlja spol roditelja. Ovakvom se regulacijom u domaćem zakonodavstvu u svakom slučaju otišlo korak naprijed u odnosu na *Ugovor o miru s Italijom*.

U *Ugovoru* se nadalje propisalo i da država kojoj je teritorij ustupljen, može zahtijevati od osoba koje budu koristile pravo opcije da se presele u Italiju u roku od godine dana računajući od dana optiranja, što je s današnjeg gledišta poprilično rigorozna mjera, koja uvelike može utjecati na samo donošenje odluke o optiranju.

Članak 20. *Ugovora* posvećen je talijanskim državljanima starijim od 18 godina te njihovoj djeci u braku bez obzira na navršenu dob, čiji je "razgovorni

⁴³ Krbek, Ivo, *Pravo javne uprave FNRJ: I. knjiga, osnovna pitanja i prava građana*, Zagreb, Birotehnički izdavački zavod, 1960., str. 254.

⁴⁴ *Konvencija o državljanstvu žena* (eng. *Convention on the Nationality of Women*), <http://www.unhcr.ch/refworld/refworld/legal/instrume/women/natione.htm>, potpisana je u Montevideu 26. prosinca 1933., a stupila je na snagu 29. kolovoza 1934. godine.

⁴⁵ *Zakon o državljanstvu Demokratske Federativne Jugoslavije*, Službeni list DFJ, br. 64/1945.

jezik" jedan od jugoslavenskih jezika, tj., kako se uz to navodi, hrvatski, slovenski ili srpski, a čije se stalno mjesto boravka nalazi na talijanskom teritoriju. U navedenom članku propisano je da ove osobe mogu u roku od godine dana od stupanja na snagu Ugovora steći jugoslavensko državljanstvo, ukoliko "jugoslavenske vlasti uvažavaju molbu koju oni treba da podnesu diplomatskom ili konzularnom predstavništvu Jugoslavije u Italiji". Dakle, pravom optiranja za jugoslavensko državljanstvo talijanskim državljanima, čiji je razgovorni jezik hrvatski, slovenski ili srpski nastojalo se odgovoriti na navedeno pravo Talijana s ovoga područja. Ovdje je jedino bitna napomena da će osobe navedene u popisima osoba koje su na ovaj način stekle državljanstvo, a koje će diplomatskim putem jugoslavenska vlada dostaviti talijanskoj, izgubiti talijansko državljanstvo "na dan ove zvanične dostave". Naravno, prema Ugovoru i Italija je imala pravo zahtijevati od ovih osoba da se u roku od godine dana, "računajući od dana rečene zvanične dostave", presele u Jugoslaviju. Opcija supruga također za sobom nije povlačila stjecanje državljanstva supruge, dok su djeca stjecala jugoslavensko državljanstvo u slučaju da je njihov otac, odnosno majka ako otac više nije bio živ, stekao državljanstvo opcijom.

U Prilogu XIV., pod nazivom *Ekonomске i finansijske odredbe o ustupljenim teritorijama*, točkom 10., određeno je da će osobe koje optiraju za talijansko državljanstvo i presele se u Italiju, nakon namirenja dugova i poreza na ustupljenom teritoriju, imati pravo sa sobom ponijeti svu pokretnu imovinu te novčana sredstva, pod uvjetom da su ovu imovinu i novac stekli zakonito, te se u vezi s prijenosom ove imovine neće naplaćivati nikakve uvozne niti izvozne pristojbe. Štoviše, ovim se osobama trebalo omogućiti i da prodaju svoju pokretnu i nepokretnu imovinu pod istim uvjetima kao i državljanima države sukcesora. Naravno, ove se odredbe odnose i na prijenos imovine osoba koje optiraju za jugoslavensko državljanstvo.

Na ovaj način, dakle, riješeno je pitanje državljanstva stanovništva onih područja koje je Italija ustupila drugim državama, konkretno Francuskoj,⁴⁶ Jugoslaviji⁴⁷ i Grčkoj.⁴⁸ No, za sjevernojadranske krajeve ipak je bitno spomenuti i, pravnim propisima predviđeno, ali nikad realizirano, državljanstvo Slobodnog Teritorija Trsta te pravo opcije koje je tamo spomenuto iako se u praksi nikad nije uspjelo provesti. Odredbe o državljanstvu Slobodnog Teritorija Trsta nalaze se u *Stalnom statutu Slobodnog Teritorija Trsta*,⁴⁹ ustavnom aktu koji nikad nije stupio na snagu. Člankom 6. određeno je da će državljani Slobodnog Teritorija Trsta prema porijeklu biti talijanski državljani koji su 10. lipnja 1940. godine imali stalno mjesto boravka u granicama Slobodnog Teritorija Trsta te njihova djeca rođena poslije tog datuma. Postavši državljani Slobodnog Teritorija ove će osobe izgubiti dotadašnje talijansko državljanstvo. Ovim je načinom država u stvaranju iskoristila pravo priznato člankom 1. *Konvencije o nekim pitanjima sukoba*

⁴⁶ članak 6. *Ugovora o miru s Italijom*, op. cit.

⁴⁷ članak 11. *Ugovora o miru s Italijom*, op. cit.

⁴⁸ članak 14. *Ugovora o miru s Italijom*, op. cit.

⁴⁹ *Stalni statut Slobodnog Teritorija Trsta, Prilog VI. Ugovora o miru s Italijom*, Međunarodni ugovori Federativne Narodne Republike Jugoslavije, br. 4/1947.

*zakona o državljanstvu*⁵⁰ iz 1933. godine da "nacionalnim" propisima uredi pitanja svojeg državljanstva. No, kao i u krajevima koje je Italija ustupila drugim državama, osobama koje su imale stalno mjesto boravka u granicama Slobodnog Teritorija Trsta te su navršile 18 godina života ili su sklopile brak, a čiji je razgovorni jezik talijanski, dana je mogućnost optiranja za talijansko državljanstvo u roku od šest mjeseci nakon stupanja na snagu *Ustava Slobodnog Teritorija Trsta*.⁵¹ *Ustavom* se trebalo odrediti i uvjete za optiranje. No, zanimljivo je primijetiti da, za razliku od stanovništva koje je živjelo na drugim područjima koja je Italija ustupila nekoj od država, smatralo se da su ovi optanti "ponovo" stekli talijansko državljanstvo. Opcija muža također nije povlačila opciju žene, dok se opcija oca ili, ako otac nije u životu, majke, automatski protezala na svu neoženjenu i neudatu djecu mlađu od 18 godina. Naravno, i Slobodni Teritorij Trsta imao je pravo zahtijevati od osoba koje su se koristile pravom opcije preseljenje u Italiju u roku od godine dana od dana korištenja prava opcije. *Statutom* je ujedno propisano i da će pretpostavke za stjecanje državljanstva onih osoba koje nemaju uvjeta za stjecanje državljanstva porijeklom, naknadno odrediti Ustavotvorna skupština Slobodnog Teritorija Trsta te da će se oni unijeti u *Ustav*. No, ovim se uvjetima trebalo onemogućiti stjecanje državljanstva osobama koje su pripadale bivšoj talijanskoj fašističkoj policiji (O.V.R.A.) a nisu ih rehabilitirale nadležne vlasti, podrazumijevajući ovdje i savezničke vojne vlasti koje su upravljale ovim područjem, dakle anglo-američku i jugoslavensku vojnu upravu.

No, kao što je već navedeno, sama država Slobodni Teritorij Trsta nikada nije formirana pa niti državljanstvo Slobodnog Teritorija Trsta nije nikad realizirano. Ipak je zanimljivo osvrnuti se na stavove Italije i Jugoslavije o državljanstvu osoba koje su živjele na području Zona A i B, koje su trebale činiti tzv. Slobodni Teritorij Trsta. S gledišta Italije, koje Jugoslavija nikad nije priznavala, stanovnici Slobodnog Teritorija Trsta faktično nisu ni izgubili talijansko državljanstvo, bez obzira na odredbu članka 21. *Ugovora o miru s Italijom*, prema kojoj su ove osobe, pod navedenim uvjetima, na dan stupanja na snagu *Ugovora o miru* prestale biti talijanski državljani, na osnovi same činjenice da je Italija toga dana priznala suverenost Slobodnog Teritorija Trsta nad tim teritorijem. Italija je ovu tezu branila sljedećim argumentima. Da bi Slobodni Teritorij Trsta postojao kao državna tvorevina, potrebno je konstituirati vrhovnu vlast na njemu - organ koji nije zavisao ni od kojeg nacionalnog ili međunarodnog organa. No, prema mišljenju Italije, takvo tijelo nije postojalo, jer su vojne uprave proizlazile iz određene inozemne nacionalne vlasti. Prema tome, nije postojala niti vrhovna vlast za koju bi se stanovnici njezine teritorije mogli vezati državljanском vezom. Nadalje, Italija navodi da čak i ako bi se uspostavilo takvo tijelo, dojučerašnji talijanski državljani ne bi prema *Ugovoru o miru* odjednom postali državljani Slobodnog Teritorija Trsta i izgubili talijansko državljanstvo jer je *Ugovor o miru* jamčio svim

⁵⁰ *Konvenciju o nekim pitanjima sukoba zakona o državljanstvu*, op. cit., je ratificiralo samo 19 zemalja od kojih samo Belgija, Nizozemska, Velika Britanija i Švedska od zemalja Europske Unije. Još nije stupila na snagu, no mnogi je autori smatraju izvorom običajnog međunarodnog prava.

⁵¹ Bitno je napomenuti da *Ustav Slobodnog Teritorija Trsta* nikada nije donesen.

dotadašnjim talijanskim državljanima pravo optiranja za talijansko državljanstvo u određenom roku. Prema tome bi s gledišta Italije, ove osobe *de iure* prestale biti talijanskim državljanima tek ako u određenom roku ne iskoriste pravo opcije za talijansko državljanstvo. Talijanska je vlada tvrdila da dok državljanstvo Slobodnog Teritorija Trsta ne postane stvarnost, njegovi stanovnici imaju pravo, kao i ostali ljudi, na jedno državljanstvo, priznato u međunarodnom pravu člankom 15. *Opće deklaracije o pravima čovjeka*⁵² kao osnovno ljudsko pravo. Prema tome, samorazumljivo je da ove osobe imaju državljanstvo koje su do tada imale i kojega stvarno nisu lišene.⁵³ No, unatoč ovome stajalištu talijanskih vlasti, Mihovilović navodi da se stanovnici Slobodnog Teritorija Trsta, iako ih je Italija nazivala "*talijanskim državljanima*", razlikuju od talijanskih državljana jer, primjerice, nemaju ista prava i obveze kao i talijanski državljani u Italiji,⁵⁴ te da ovim državljanima Italija u inozemstvu nije pružala diplomatsku i konzularnu zaštitu.⁵⁵

Jugoslavensko je stajalište o ovome problemu Bartoš izvukao iz diplomatskog dopisivanja između Jugoslavije i Italije te Jugoslavije i Savezničke vojne uprave za Zonu A. Jugoslavija je svoje stanovište zasnivala na članku 21. *Ugovora o miru s Italijom* i smatrala da je *Ugovor* stupanjem na snagu značio kraj talijanskog suvereniteta na Slobodnom Teritoriju Trsta. Od toga dana Italija više nije imala suverenitet nad tim teritorijem, bez obzira na tadašnji ili budući režim Slobodnog Teritorija Trsta. Jugoslavenske su vlasti tvrdile da je talijanski suverenitet prestao bez obzira da li na tom teritoriju postoje faktični vršitelji vlasti. Gubitkom suvereniteta Italija je izgubila i legitimaciju da u međunarodnim odnosima predstavlja ne samo tu teritoriju, već i njezine stanovnike, jer su ti stanovnici, bivši talijanski državljani, činjenicom prekidanja odnosa suverenosti Italije nad teritorijem njihove rezidencije prestali biti talijanski državljani, iako su mnogi od njih, s obzirom na pravo opcije, stanovnici Slobodnog Teritorija Trsta pod rezolutivnim uvjetom, te su samo u tom smislu potencijalni talijanski državljani. No, potencijalnost se pretvara u stvarnost tek aktom opcije za koju još nije nastupio trenutak. Zato su ove osobe tada smatrane tršćanskim državljanima pod rezolutivnim uvjetom, a u slučaju rezolutivnog uvjeta pravno djelovanje nastupa odmah, s tim da će tek nastupanjem uvjeta to djelovanje prestati *ex tunc*, te u tom slučaju ove osobe ne bi nikada niti bile smatrane talijanskim državljanima.⁵⁶

U skladu s odredbama *Ugovora o miru s Italijom* Jugoslavija je 2. prosinca 1947. godine donijela *Zakon o državljanstvu osoba na području pripojenom Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji po Ugovoru o miru s Italijom*. Ovim je *Zakonom* Jugoslavija kao država sukcesor odredila krug svojih državljana u krajevima koji su *Ugovorom o miru* pripali Jugoslaviji. Tako je člankom 1. ovoga *Zakona* propisano da državljanstvo Federativne Narodne Republike Jugoslavije

⁵² *Opća deklaracija o pravima čovjeka*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 48(6/1998.).

⁵³ Bartoš, op. cit., str. 14-15.

⁵⁴ Tako primjerice navodi bračko pravo te vojnu obvezu.

⁵⁵ Mihovilović, op. cit., str. 110.

⁵⁶ Bartoš, op. cit., str. 15.

stječu osobe talijanskog državljanstva koje su na dan 10. lipnja 1940. godine imale "prebivalište (*domicil*) na području koje je pripojeno teritoriju Federativne Narodne Republike Jugoslavije po Ugovoru o miru s Italijom, kao i njihova djeca rođena poslije tog dana". Za dan stjecanja državljanstva određen je 15. rujna 1947. godine, kao dan stupanja na snagu Ugovora o miru. Uz savezno državljanstvo Federativne Narodne Republike Jugoslavije, ove su osobe automatski stekle i državljanstvo one narodne republike na čijem se području nalazilo mjesto u kome su 10. lipnja 1940. godine imale svoje prebivalište. Ostavljena je i otvorena mogućnost svim osobama koje su u roku od šest mjeseci od stupanja na snagu ovoga Zakona navršile 18 godina života, a koje su pripadale drugoj narodnosti od republike čije bi republičko državljanstvo stekle prema mjestu prebivališta, da mogu u roku od šest mjeseci od stupanja na snagu ovoga Zakona pred nadležnim organom dati izjavu da žele postati državljani republike čijoj narodnosti pripadaju. U takvim se slučajevima smatralo da su ove osobe postale državljani te republike s danom 15. rujna 1947. godine.

Kao u Ugovoru o miru, i ovim je Zakonom predviđeno pravo opcije za talijansko državljanstvo. Ono je dano talijanskim državljanima koji su na dan 10. lipnja 1940. godine imale prebivalište na području koje je pripojeno teritoriju Federativne Narodne Republike Jugoslavije po Ugovoru o miru s Italijom, kao i njihova djeca rođena poslije tog dana, čiji je govorni jezik talijanski te su do dana stupanja na snagu Ugovora o miru s Italijom navršile 18 godina života ili su kao maloljetne sklopile brak. Rok za korištenje ovoga prava iznosio je godinu dana od stupanja na snagu Ugovora o miru s Italijom. Također je propisano da će osobe koje iskoriste pravo opcije zadržati talijansko državljanstvo te će se smatrati kao da nisu ni stekle državljanstvo Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Naravno, u Zakon su inkorporirane i odredbe iz Ugovora o miru prema kojima opcija oca, ili opcija majke ako je otac umro, povlači opciju djece mlade od 18 godina koja nisu u braku te da opcija muža ne povlači za sobom opciju žene.

Izjave o opciji davale su se pred izvršnim odborom kotarskog, odnosno gradskog narodnog odbora na čijem području je osoba koja je koristila ovo pravo, na dan davanja izjave, imala prebivalište, a ako ovog nema, boravište. Osobe koje nisu imale ni prebivalište ni boravište na području Federativne Narodne Republike Jugoslavije davale su izjavu o opciji pred najbližim diplomatsko-konzularnim predstavništvom Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Jugoslavija si je ovim Zakonom zadržala pravo da od osoba koje po propisima ovog Zakona optiraju za talijansko državljanstvo može zahtijevati preseljenje u Italiju, i to u roku od godinu dana od dana davanja izjave o opciji.

Bitno je spomenuti da je Jugoslavija Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o državljanstvu Federativne Narodne Republike Jugoslavije,⁵⁷ također od 2. prosinca 1947. godine, dala pravo i osobama koje po narodnosti pripadaju kome od naroda Jugoslavije, a koje su poslije Prvog svjetskog rata prešle kao emigranti iz Italije u Jugoslaviju, da podnošenjem zahtjeva do 30. lipnja 1948.

⁵⁷ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o državljanstvu Federativne Narodne Republike Jugoslavije, Službeni list FNRJ, br. 104/1947.

godine steknu jugoslavensko državljanstvo. Kao dodatne uvjete zahtijevalo se da na dan podnošenja izjave imaju prebivalište u Jugoslaviji te da su do 30. lipnja 1948. navršile 18 godina života. Naravno, osobe koje su na ovaj način stupile u državljanstvo Jugoslavije postale su državljani onih republika na čijem su području imale prebivalište. Kao i u prethodnom slučaju, ako su pripadale narodnosti koje druge republike, mogle su prilikom stupanja u jugoslavensko državljanstvo izjaviti da žele postati državljani te druge republike. Isto je pravo člankom 36.b) ovoga *Zakona* dano i osobama koje po narodnosti pripadaju kome od naroda Jugoslavije, a koje su se prije 10. lipnja 1940. s područja pripojenog Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji prema *Ugovoru o miru s Italijom* odselile izvan područja Italije u neku drugu zemlju. Naravno, propisano je i da stupanje oca, ili majke ako je otac umro, u državljanstvo Federativne Narodne Republike Jugoslavije prema propisima ovoga *Zakona* povlači za sobom stupanje u državljanstvo djece mlade od 18 godina, dok stupanje muža u jugoslavensko državljanstvo ne povlači za sobom stjecanje državljanstva supruge. U članku 36.c) stavak 3. izričito se navodi da se na stjecanje državljanstva po propisima ovdje navedena dva članka neće primjenjivati propisi o stjecanju državljanstva prirođenjem.⁵⁸

Kao što je gore već navedeno, 5. listopada 1954. godine, parafiran je *Memorandum o suglasnosti između vlada Italije, Ujedinjene Kraljevine, Sjedinjenih Država i Jugoslavije o Slobodnom Teritoriju Trsta* poznatiji pod nazivom *Memorandum o Trstu*, kojim je ukinut Slobodni Teritorij Trsta te je nešto umanjena Zona A prepuštena na civilnu upravu Italiji, dok je Zona B i manji dio Zone A prepušten na civilnu upravu Jugoslaviji. *Memorandum* nije raspravljao pitanje državljanstva. Bartoš smatra da u *Memorandumu* nema riječi o državljanstvu jer se u njemu ne raspravlja pitanje suvereniteta neposredno, već da se to smatralo nečim što se pretpostavlja.⁵⁹

Nakon donošenja *Memoranduma* Italija je tvrdila da su svi stanovnici Zone A koji su na dan stupanja na snagu *Ugovora o miru s Italijom* bili talijanski državljani, to i ostali, s obzirom da državljanstvo Slobodnog Teritorija Trsta nikada nije bilo ni uvedeno. Kako su ovi stanovnici ponovo vraćeni pod civilnu upravu Italije, došli su u pravnu situaciju da na tom teritoriju ponovo uživaju sva prava, pa prema tome i pravo na državljanstvo. Italija je tvrdila da ne postoji nikakav interval između njihovog ranijeg talijanskog državljanstva i sadašnjeg statusa talijanskih državljanina koji bi bio prekinut nekim drugim statusom. Tako je Italija, opravdano ili neopravdano, samo nastavila smatrati talijanskim državljanima sve stanovnike dijela Zone A pod talijanskom civilnom upravom, koji su to i ranije bili.⁶⁰

No, problem za Jugoslaviju nije bio identičan. Stanovnici Zone B i onog malog dijela Zone A koji je prešao pod civilnu upravu Jugoslavije prethodno nisu imali jugoslavensko državljanstvo. Prije stupanja na snagu *Ugovora o miru* oni su bili talijanski državljani. Kako su na osnovi *Ugovora o miru* te *Stalnoga*

⁵⁸ Članci 7. do 13. *Zakona o državljanstvu Federativne Narodne Republike Jugoslavije*, Službeni list FNRJ, br. 54/1946.

⁵⁹ Bartoš, op. cit., str. 14.

⁶⁰ Ibid., str. 16.

statuta imali postati državljani Slobodnog Teritorija Trsta, Vojna uprava Jugoslavenske narodne armije nije ih tretirala jugoslavenskim državljanima. No, u međuvremenu, zbog nedostatka zakona koji bi određivao državljanstvo Slobodnog Teritorija Trsta, Vojna je uprava iz praktičnih potreba pravno i faktički uvela ustanovu "*stalnog stanovnika*" ovog teritorija. Pod stalnim stanovnicima smatrani su stanovnici koji bi prema *Stalnom statutu* postali državljani Slobodnog Teritorija Trsta prema podrijetlu da je do stvaranja te političke tvorevine uistinu i došlo. Kao stanovnici Zone B, oni su uživali položaj "*jugoslavenskih štićenika*", jer je njihov interes prema inozemstvu štitila Vojna uprava Jugoslavenske narodne armije, kao međunarodni mandator za tu oblast. No, sam titulus ustupanja teritorije pod civilnu upravu Jugoslavije automatski nije proizvodio promjenu državljanstva. Zbog toga se postavilo pitanje o državljanstvu ovih osoba. Kako je politička posljedica ovoga sporazuma svakako prijenos suvereniteta nad područjima ustupljenim na civilnu upravu Jugoslavije i Italije, stanovnici imaju pravo biti tretirani jednako kao i ostali, tj. matični stanovnici ove zemlje, te su stanovnici ove oblasti izjednačeni sa svojim državljanima.⁶¹ Zato je člankom 3. *Zakona o važenju ustava, zakona i drugih saveznih pravnih propisa na teritoriju na koji je međunarodnim sporazumom proširena civilna uprava Federativne Narodne Republike Jugoslavije*, donesenog 25. listopada 1954. godine, određeno da se sve osobe koje su na dan stupanja na snagu ovog *Zakona* stalno naseljene na teritoriju na koji je proširena civilna uprava Federativne Narodne Republike Jugoslavije, a koje su prije stupanja na snagu *Ugovora o miru s Italijom* bile talijanski državljani, izjednačuju u svim pravima i obvezama s jugoslavenskim državljanima.

Ovakvo je stanje potrajalo sve do 30. siječnja 1965. godine kada je ratificiran *Sporazum između Jugoslavije i Italije o reguliranju neriješenih slučajeva opcija za talijansko državljanstvo*, zaključen u Beogradu razmjennom pisama od 27. studenog 1964. godine. Ovim se *Sporazumom* Jugoslavija obvezala da će jugoslavenske vlasti dostaviti talijanskim vlastima pozitivna i negativna rješenja o opcijama za talijansko državljanstvo što su ga podnijele osobe s pravom optiranja. Nadalje, Jugoslavija se obvezala da će jugoslavenske vlasti pozitivno riješiti molbe za otpust iz jugoslavenskog državljanstva koje podnesu optanti nastanjeni u Italiji, a čije su opcije prethodno odbijene, ako se molbe podnesu u roku od godinu dana od datuma sklapanja ovoga *Sporazuma* i ako im se priloži uvjerenje nadležnih talijanskih vlasti o tome da će se podnositelji molbi nakon što dobiju otpust iz jugoslavenskog državljanstva, smatrati talijanskim državljanima. Rješenja o otpustu biti će besplatna te će Vlada Italije rješenja o otpustu smatrati rješenjima o usvojenoj opciji u drugom stupnju. Jugoslavenske su se vlasti obvezale i, u skladu s postojećim sporazumima, pozitivno riješiti preostale opcije za talijansko državljanstvo koje su podnijele osobe nastanjene u Italiji unutar rokova predviđenih člankom 19. *Ugovora o miru s Italijom* koji su produženi sporazumom od 23. prosinca 1950. godine. U tu se svrhu i Italija obvezala jugoslavenskim vlastima dostaviti spiskove koje je svojevremeno zaprimila od općina u kojima su interesenti bili nastanjeni, uz potvrdu da su opcije podnesene u roku. Jugoslavija se također složila sa

⁶¹ Ibid., str. 16-17.

shvaćanjem talijanskih vlasti prema kojem jugoslavensko državljanstvo nisu stekli talijanski državljani koji su, iako su 10. lipnja 1940. bili upisani u popis stalnih stanovnika u jednoj od općina na području koje je Italija ustupila Jugoslaviji, stvarno stanovali izvan tog područja te nisu optirali. Jugoslavija se također složila s postavkom prema kojoj jugoslavensko državljanstvo nisu stekli talijanski državljani koji su sada nastanjeni u Italiji, a koji su 10. lipnja 1940. godine bili upisani u spisak stalnih stanovnika neustupljenih općina, iako su ustvari stanovali na ustupljenom području. Talijanske su vlasti potvrdile da smatraju punovažnim opcije koje su podnijeli talijanski državljani, a koje su jugoslavenske vlasti već prihvatile punovažnim rješenjima koja do tada još nisu upisana u registre civilnog stanja nadležnih općina, te da će poradi toga dopustiti upis te neće sudski osporavati državljanski status spomenutih optanata.

Definitivna državna granica između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Republike Italije utvrđena je tek *Osimskim sporazumima*, sklopljenim 1975. godine.⁶² Pored definiranja granice, bit ovih *Sporazuma* svodi se i na zaključno prebijanje uzajamnih obveza, tj. ratne štete i naknade za imovinu talijanskih državljana koja je ostala na području Jugoslavije. Njima se Jugoslavija obvezala namiriti preostali dug, što je Italija, u ime optanata kao svojih državljana, prihvatila kao obeštećenje za njihovu imovinu. Člankom 3. *Ugovora između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Republike Italije* potpisanog u Osimu, 10. studenog 1975. godine, konačno je riješeno pitanje državljanstva na ovim područjima. Njime se propisuje da se državljanstvo osoba koje su 10. lipnja 1940. godine bile talijanski državljani i imale su stalno boravište na području Slobodnog Teritorija Trsta, te njihovi potomci rođeni nakon 10. lipnja 1940. godine, regulira zakonodavstvom jedne ili druge ugovorne strane, ovisno o tome nalazi li se stalno boravište ovih osoba u trenutku stupanja na snagu ovoga *Ugovora* na teritoriju Jugoslavije ili Italije. Ovdje navedenim osobama koje su pripadale jugoslavenskoj i koje su pripadale talijanskoj manjini priznato je pravo da se presele na područje Jugoslavije odnosno Italije. Uz to se Jugoslavija obvezala da će dati otpust iz jugoslavenskog državljanstva pripadnicima talijanske manjine koji u trenutku stupanja ovoga *Ugovora* na snagu imaju stalno boravište na teritoriju Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije te u roku od godine dana od stupanja na snagu ovoga *Ugovora*, preko jugoslavenskih organa koji su bili o tome obvezni izvijestiti talijanske organe, iskažu namjeru da se isele u Italiju, dok se talijanska Vlada obvezala jugoslavenskoj vladi smatrati ih pripadnicima talijanske manjine te im priznati talijansko državljanstvo. Talijanska se vlada također obvezala na isti način postupiti s pripadnicima jugoslavenske manjine. Ove osobe obvezne su iseliti se iz Jugoslavije odnosno Italije u roku od tri mjeseca od primanja priopćenja o dobivanju jugoslavenskog odnosno talijanskog državljanstva te će se smatrati da su izgubile jugoslavensko odnosno talijansko državljanstvo.⁶³ U pogledu domaćinstava ugovorne strane obvezale su se i da će se voditi

⁶² Sirotković, Margetić, op. cit., str. 383.

⁶³ *Prilog VI. Ugovora između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Republike Italije*, Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, br. 1/1977.

računa o volji svakoga supružnika, a da se u slučaju suglasnosti volja supružnika neće uzimati u obzir eventualna različita etnička pripadnost jednog ili drugog supružnika⁶⁴ te da će maloljetna djeca slijediti jednoga ili drugoga roditelja prema odredbama građanskog prava koje se primjenjuju u "području rastave braka" na teritoriju gdje roditelji imaju stalno boravište u trenutku stupanja na snagu ovoga Ugovora.⁶⁵ Ovime je pitanje državljanstva stanovnika Slobodnog Teritorija Trsta nakon 30 godina konačno riješeno. Pitanje imovine optanata napokon je riješeno Sporazumom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Republike Italije o definitivnom reguliranju svih uzajamnih obveza koje proistječu iz člana 4. Ugovora potpisanog u Osimu, 10. studenog 1975.,⁶⁶ potpisanog u Rimu 18. veljače 1983. godine, a ratificiranog 5. lipnja 1985. godine. Jugoslavija se obvezala da će na ime obeštećenja Italiji isplatiti 110 miliona USD.⁶⁷ Isplatu je trebalo obaviti od 1. siječnja 1990. godine u 13 jednakih godišnjih obroka, a Savezno izvršno vijeće Skupštine Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije trebalo je staviti nosiocima prava na slobodno raspolaganje popisana dobra.⁶⁸ Kako se 1991. godine Jugoslavija raspala, te je od nje nastalo pet novih samostalnih država, Hrvatska i Slovenija kao sukcesori teritorija na području koji je nekada obuhvaćao Slobodni Teritorij Trsta na sebe su preuzele otplatu ovoga duga.

4. Zaključak

Kao što je iz svega navedenoga jasno vidljivo, proces uređenja državljanstva na području tzv. Slobodnog Teritorija Trsta bio je spor i dugotrajan. Zbog brojnih etničkih, demografskih, teritorijalnih, političkih, vojnih, pravnih, gospodarskih i drugih razloga nije se moglo doći do sporazuma kojim bi sve zainteresirane strane bile zadovoljne. Česte promjene odnosa između istočnog bloka pobjedničke ratne koalicije, na čelu sa Savezom Sovjetskih Socijalističkih Republika, i zapadnog, predvođenog Sjedinjenim Američkim Državama, Velikom Britanijom i Francuskom, rezultirale su nizom međunarodnih ugovora i drugih pravnih propisa koji su se odnosili na ovo područje. Drugim riječima, na području Slobodnog Teritorija Trsta jasno se može promatrati sukob interesa Istoka i Zapada, novih snaga koje će dominirati svijetom sljedećih 45 godina. S aspekta pristupa međunarodne

⁶⁴ Članak 3. stavak 3. Priloga VI. Ugovora između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Republike Italije, op. cit.

⁶⁵ Članak 3. stavak 4. Priloga VI. Ugovora između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Republike Italije, op. cit.

⁶⁶ Sporazum Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Republike Italije o definitivnom reguliranju svih uzajamnih obveza koje proistječu iz člana 4. Ugovora potpisanog u Osimu, 10. studenog 1975., Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, br. 7/1985.

⁶⁷ Članak 2. Sporazuma Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Republike Italije o definitivnom reguliranju svih uzajamnih obveza koje proistječu iz člana 4. Ugovora potpisanog u Osimu, 10. studenog 1975., op. cit.

⁶⁸ Članci 3. i 4. Sporazuma Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Republike Italije o definitivnom reguliranju svih uzajamnih obveza koje proistječu iz člana 4. Ugovora potpisanog u Osimu, 10. studenog 1975., op. cit.

zajednice ovome problemu može se razlikovati razdoblje do 1948. godine, tj. *Rezolucije Informbiroa*, u kojem međunarodna zajednica pokušava osnažiti Italiju i Austriju smatrajući Jugoslaviju satelitom SSSR-a, te razdoblje nakon 1948. kada Jugoslavija dobiva sve više simpatija zapadnih saveznika, što utječe na rješenja vezana uz ovo područje. Velik broj pravnih odluka primjenjivanih na području Slobodnog Teritorija Trsta koje su uslijedile samo je dokaz veličine problema razgraničenja dviju susjednih država koje su se tijekom rata našle na suprotnim stranama. No, iako je pravnih akata bilo mnogo, vijek njihova trajanja uglavnom je bio kratak, jer su se učestalo donosili redovito derogirajući jedni druge, sve dok to nije konačno uređeno tek 1975. godine.

Danas je nesporno da je Jugoslavija priznala Italiji pravo na odštetu za imovinu talijanskih optanata koji su živjeli na prostorima Jugoslavije. Također je nesporno da je u ovu svrhu Jugoslavija dugovala Italiji 110 milijuna USD te da države sljednice, konkretno Hrvatska i Slovenija, na sebe moraju preuzeti ovaj dug. Koji su čimbenici bili odlučujući pri određivanju iznosa duga, teško je reći, kao što je teško reći i da li je dug od 110 milijuna USD pravična naknada za imovinu osoba koje su optirale za talijansko državljanstvo, napustile imovinu, posebice nekretnine u Jugoslaviji, te se iselile u Italiju. No, izvjesno je da se ovo pitanje mora nastojati što prije privesti kraju i skinuti s dnevnog reda međusobnih odnosa naše i susjednih nam država.

Izvori:

1. *Convention on the Nationality of Women*, <http://www.unhcr.ch/refworld/refworld/legal/instrume/women/natione.htm>
2. *Convention on Certain Questions Relating to the Conflict of Nationality Laws*, <http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1938/4.html>
3. *European Convention on Nationality*, <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/166.htm>
4. *Instrument o privremenom režimu Slobodnog Teritorija Trsta, Prilog VII. Ugovora o miru s Italijom*, Međunarodni ugovori Federativne Narodne Republike Jugoslavije, br. 4/1947.
5. *Memorandum o suglasnosti između vlada Italije, Ujedinjene Kraljevine, Sjedinjenih Država i Jugoslavije o Slobodnom Teritoriju Trsta*, Službeni list FNRJ, Dodatak: međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 6/1954.
6. *Opća deklaracija o pravima čovjeka*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 48(6/1998.), str. 739-743.
7. *Prilog VI. Ugovora između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Republike Italije*, Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, br. 1/1977.
8. *Sporazumom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Republike Italije o definitivnom reguliranju svih uzajamnih obveza koje proistječu iz člana 4. Ugovora potpisanog u Osimu, 10. studenog 1975.*, Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, br. 7/1985.
9. *Stalni statut Slobodne Teritorije Trsta, Prilog VI. Ugovora o miru s Italijom*, Međunarodni ugovori Federativne Narodne Republike Jugoslavije, br. 4/1947.
10. *Ugovor između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Republike Italije potpisan u Osimu 10. studenog 1975.*, Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, br. 1/1977.

11. *Ugovor o miru s Italijom*, Međunarodni ugovori Federativne Narodne Republike Jugoslavije, br. 4/1947.
12. *Uputstvo za prijenos vlasništva nacionaliziranih nekretnina stranih državljana, stranih ustanova ili stranih privatnih ili javnopravnih osoba*, Službeni list FNRJ, br. 53/48.
13. *Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije*, Službeni list FNRJ, br. 10/46.
14. *Ustav Republike Hrvatske*, Narodne novine, br. 41/2001 i 55/2001.
15. *Zakon o državljanstvu Demokratske Federativne Jugoslavije*, Službeni list DFJ, br. 64/1945.
16. *Zakon o državljanstvu Federativne Narodne Republike Jugoslavije*, Službeni list FNRJ, br. 54/1946.
17. *Zakon o državljanstvu osoba na području pripojenom Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji po Ugovoru o miru s Italijom*, Službeni list FNRJ, br. 104/1947.
18. *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o državljanstvu Federativne Narodne Republike Jugoslavije*, Službeni list FNRJ, br. 104/1947.
19. *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o nacionalizaciji privatnih privrednih poduzeća*, Službeni list FNRJ, br. 35/48.
20. *Zakon o nacionalizaciji privatnih privrednih poduzeća*, Službeni list FNRJ, br. 98/46.
21. *Zakon o važenju ustava, zakona i drugih saveznih pravnih propisa na teritoriju na koji je međunarodnim sporazumom proširena civilna uprava Federativne Narodne Republike Jugoslavije*, Službeni list FNRJ, br. 45/1954.

Literatura:

1. Andrassy, Juraj, Bakotić, Božidar, Vukas, Budislav, *Međunarodno pravo*, 1. dio, Zagreb, Školska knjiga, 1995.
2. Bartoš, Milan, "Memorandum o Trstu od 5. oktobra 1954", *Jugoslavenska revija za međunarodno pravo*, br. 3/1954, str. 4-19.
3. Bartulović, *Državnopravni položaj grada Sušaka: 1919.-1947.*, doktorska disertacija, Zagreb, 1998.
4. Bilandžić, Dušan, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb, Golden marketing, 1999.
5. Borković, Ivo, *Upravno pravo*, 6. izmijenjeno i dopunjeno izd., Zagreb, Informator, 1997.
6. Degan, Vladimir Đuro, *Međunarodno pravo*, Rijeka, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2000.
7. Đerđa, Dario, *Državljanstvo Europske unije*, magistarski rad, Zagreb, 2001.
8. Krbek, Ivo, *Pravo javne uprave FNRJ: I. knjiga, osnovna pitanja i prava građana*, Zagreb, Birotehnički izdavački zavod, 1960.
9. Mihovilović, *Trst problem dana*, Zagreb, Društvo novinara Hrvatske, 1951.
10. Petranović, Branko, *Istorija Jugoslavije: 1918-1978*, Beograd, Nolit, 1988.
11. Sirotković, Hodimir, Margetić, Lujo, *Povijest država i prava Naroda SFR Jugoslavije*, 2. izd., Zagreb, Školska knjiga, 1990.

Summary

**CITIZENSHIP ON THE SO CALLED FREE TERRITORY
OF TRIEST**

The purpose of this article is to explore the issue of citizenship and acquiring of citizenship by option on the so called Free Territory of Triest. In order to enable better understanding of the issue, after introduction the author presents the Crisis of Triest and causes for establishing the Free Territory of Triest. Issues of citizenship and option on that territory are tackled through analyses of legal acts that had been applied in relevant period of time, from the first Law on Citizenship of Democratic Federal Yugoslavia from 1945 till the Agreement between Socialist Federal Republic of Yugoslavia and Republic of Italy on Final Regulation of all Mutual Obligations that Derive from Article 4 of Treaty Signed in Osimo on November 10th, 1975, ratified only in 1985. Analysis also comprises legal acts that for certain reasons have never entered into force, and their legal solutions are presented.

Key words: citizenship, Free Territory of Triest.

Zusammenfassung

**PROBLEMATIK DER STAATSBÜRGERSCHAFT AUF DEM GEBIET
DES SOGENANTEN FREIEN TERRITORIUMS VON TRIEST**

Ziel der Arbeit ist es, die Problematik der Staatsbürgerschaft sowie die Erlangung der Staatsbürgerschaft durch Option auf dem Gebiet des sogenannten Freien Territoriums von Triest zu untersuchen. Zur besseren Einführung in die Problematik macht der Autor nach der Einleitung den Leser mit der Krise von Triest bekannt sowie mit den Gründen für die Schaffung des Freien Territoriums von Triest. Die Frage der Staatsbürgerschaft und Option auf diesem Gebiet wird durch eine Analyse von Rechtsakten erarbeitet, die hier seinerzeit angewandt wurden, vom ersten Gesetz über die Staatsbürgerschaft des Demokratischen Föderativen Jugoslawien von 1945 bis zum Übereinkommen zwischen der Sozialistischen Föderativen Republik Jugoslawien und der Republik Italien über die definitive Regulierung aller gegenseitigen Pflichten, die aus Artikel 4 des Vertrages der in Osimo am 10. November 1975 unterschrieben wurde, erfolgen, der erst 1985 ratifiziert wurde. Es werden auch Rechtsakte in Betracht gezogen, die aus bestimmten Gründen nicht in Kraft getreten sind und es werden deren Rechtslösungen gezeigt.

Schlüsselwörter: Staatsbürgerschaft, Freies Territorium von Triest.

Sommario**PROBLEMATICA DELLA CITTADINANZA
NELLA ZONA DEL C.D. TERRITORIO LIBERO DI TRIESTE**

Lo scopo di questo lavoro è di esplorare la questione della cittadinanza e dell'acquisto discrezionale della cittadinanza nel c.d. Territorio libero di Trieste. Per meglio comprendere la questione, dopo l'introduzione l'autore presenta la crisi di Trieste e le cause della costituzione del Territorio libero di Trieste. Le questioni della cittadinanza e della sua scelta in quel territorio sono affrontate attraverso l'analisi degli atti legali che sono stati applicati in un significativo periodo di tempo, dalla prima Legge sulla cittadinanza della Jugoslavia Federale Democratica del 1945 sino all'Accordo tra la Repubblica Federale Socialista di Jugoslavia e la Repubblica d'Italia sulla regolamentazione finale di tutte le obbligazioni reciproche derivanti dall'art. 4 del Trattato sottoscritto ad Osimo il 10 novembre 1975, ratificato solo nel 1985. Sono presi in considerazione altresì gli atti legali che per determinati motivi non sono mai entrati in vigore e sono presentate le loro soluzioni giuridiche.

Parole chiave: cittadinanza, Territorio libero di Trieste.